

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INGLIZ TILI O‘QITISHNING FUNKSIONAL
YONDASHUV METODLARI**

Turdaliyeva Qizlarxon Ilhomjon qizi

Namangan Davlat Universiteti 1-bosqich tayanch doktoranti

Gmail: qizlarxon_77@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ingliz tilini o‘qitishda funksional yondashuvning ahamiyati, nazariy asoslari hamda metodik yechimlari ilmiy asosda yoritilgan. Muallif til o‘rgatishda kommunikativ vazifalarning ustuvorligini ko‘rsatadi va funksional yondashuv orqali o‘quvchilarda tilni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olish ko‘nikmasini shakllantirish imkoniyatlarini tahlil qiladi. Shuningdek, funksional yondashuv asosida darsni rejalashtirish, topshiriqlarni modellashtirish va baholash tizimi bo‘yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’limda ingliz tili darslarining samaradorligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlarni qo‘llashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, funksional yondashuv, nazariy asoslari, metodik yechimlar, kommunikativ vazifalar, modellashtirish va baholash tizimi, amaliy tavsiyalar, innovatsion yondashuvlar.

Kirish

Bugungi kunda chet tillarini, xususan ingliz tilini o‘qitish jarayoni an’anaviy yodlash va grammatik qoidalarni o‘zlashtirishga asoslangan yondashuvlardan tobora uzoqlashib, kommunikativ va funksional tamoyillarga asoslangan metodikalarga o‘tmoqda. Ayniqsa, primary education (boshlang‘ich ta’lim) bosqichida bu jarayon o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etilishi zarur.

Functional approach tilni o‘rganish jarayonida uni real hayotiy vazifalarni hal qilish vositasi sifatida ko‘radi. Ushbu yondashuv language functions – ya’ni so‘rash, tushuntirish, rad etish, taklif qilish kabi muloqotdagi maqsadlarga yo‘naltirilgan kompetensiyalarni shakllantirishga urg‘u beradi. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarda communicative competence (kommunikativ kompetensiya) ni rivojlantiradi, ya’ni o‘z fikrini turli vaziyatlarda to‘g‘ri ifoda eta olish, boshqalarni tushuna olish va ularga mos javob qaytara olish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Zamonaviy til o‘qitish metodikalari, jumladan, Task-Based Language Teaching (TBLT), Communicative Language Teaching (CLT) va Content and Language Integrated Learning (CLIL) kabi yondashuvlar aynan funksional yondashuvning turli shakllaridir. Ushbu metodlar orqali tilni o‘rgatish darsni faqat bilim beruvchi emas, balki o‘quvchini faol ishtirokchi etib shakllantiruvchi jarayonga aylantiradi.

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitishda functional approach asosidagi samarali metodlar, ularning psixolingvistik va pedagogik asoslari, shuningdek, dars jarayonida qo'llanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqolaning dolzarbligi til o'rgatishda real muloqotga tayangan holda o'quvchilarning funksional savodxonligini oshirish zaruratida namoyon bo'ladi.

Funksional yondashuv asosida tashkil etilgan ingliz tili darslari, avvalo, o'quvchilarning language use in context – ya'ni tilni kontekstda ishlata olish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuvda til faqat grammatik qurilmalar tizimi emas, balki ijtimoiy va kommunikativ ehtiyojlarni qondiruvchi vosita sifatida tushuniladi. Shu bois, dars jarayonida real-life situations, ya'ni hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar, role-play, dialogue creation, information gap activities kabi faol metodlardan foydalanish talab etiladi. Ushbu jarayonlarda o'quvchi "bilim oluvchi" emas, balki "komunikatsion vazifalarni hal qiluvchi shaxs" sifatida ishtirok etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tilni o'rganish tabiiylik, emotsional yondashuv va multimodal (ko'rgazmali, eshitish, kinestetik) materiallardan foydalanishni talab qiladi. Functional approach aynan shu jihatlarni qamrab oladi: o'quvchilar expressive functions (o'z fikrini bildirish), directive functions (buyruq va so'rovlar orqali ta'sir o'tkazish), hamda interactional functions (muloqot o'rnatish) kabi til vazifalarini anglab, amaliy mashqlar orqali o'zlashtiradi. Shu nuqtayi nazardan, funksional yondashuv faqat til bilimini emas, balki 21st century skills – tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash, muammoli vaziyatlarda to'g'ri javob topish kabi ko'nikmalarni ham shakllantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy til o'rgatish metodologiyasida functional approach asosidagi metodlar, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun samarali ekani ko'plab ilmiy tadqiqotlar orqali tasdiqlangan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, faqat grammatika va so'z boyligini yodlashga asoslangan an'anaviy metodlar bilan solishtirganda, communicative and functional activities yordamida o'rgatilgan guruhlar ancha yuqori natijalarga erishgan.

Masalan, 2023-yilda Toshkent shahridagi 3 ta umumta'lim maktabida o'tkazilgan eksperimental tadqiqotda 2-sinf o'quvchilari ishtirokida ikki xil yondashuv – an'anaviy metodika va funksional yondashuv taqqoslab o'rganildi. Har bir guruh 12 haftalik intensiv kursda qatnashdi va ularning speaking, listening va interactional competence ko'rsatkichlari yakuniy baholash orqali tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida o'quvchilar bilan ishlashda quyidagi metodlar qo'llanildi:

- Task-based learning (muammo asosidagi topshiriqlar),
- Role-play and situational dialogues,
- Interactive games (til o'rgatishga mo'ljallangan o'yinlar),
- Multimodal input (vizual, audio, kinestetik materiallar).

Til o'rgatishda functional approach (funksional yondashuv) metodikasi asoschisi hisoblangan M.A.K. Halliday o'zining "Language as Social Semiotic" asarida tilning kommunikativ va ijtimoiy funksiyalarini o'rganish zarurligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, til faqat grammatika yoki strukturaviy birliklar to'plami emas, balki odamlar orasidagi meaning-making process – ma'no yaratish vositasidir. Shu bois, boshlang'ich ta'limda ham tilni muloqot uchun vosita sifatida o'rgatish zarur.

Tadqiqotchi D.Hymes esa communicative competence (kommunikativ kompetensiya) nazariyasini ilgari surib, tilni bilish – bu faqat lingvistik bilimlar emas, balki tilni muayyan ijtimoiy vaziyatlarda to'g'ri qo'llay olish qobiliyati ekanini isbotlaydi. Ushbu yondashuv ayniqsa yosh o'quvchilar bilan ishlashda muhim bo'lib, ularning pragmatic awareness (vaziyatga mos nutq ishlab chiqish) ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Til o'qitish metodikasi sohasida muhim o'ringa ega bo'lgan Widdowson ham o'z izlanishlarida language functions (greeting, requesting, apologizing, etc.) ga asoslangan yondashuv o'quvchilarda tilni muloqot vositasi sifatida o'zlashtirishda muhim ekanini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, til o'rganishda eng samarali usul – bu contextualized practice, ya'ni tilni real yoki simulyatsiyalangan vaziyatlarda qo'llab o'rganishdir.

Yana bir muhim nazariy asos – Task-Based Language Teaching (TBLT) modeli bo'lib, u Nunan, Ellis kabi olimlar tomonidan rivojlantirilgan. Ularning fikricha, til o'rgatish task completion orqali, ya'ni vazifalarni bajarayotgan paytda tabiiy tarzda amalga oshiriladi. Bu esa o'quvchining faolligini oshirib, o'zini erkin ifoda etishiga imkon beradi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda ingliz tilini funksional yondashuv asosida o'qitish o'quvchilarning muloqotga kirishish ko'nikmalarini tezroq va samaraliroq shakllantiradi. Tilni faqat bilim emas, balki **communicative action** deb talqin qilish orqali o'quvchilar o'z ehtiyojlariga mos ravishda til vositasida fikr bildiradilar, savol beradilar va muloqotga kirishadilar. Bu yondashuv ularning shaxsiy rivojlanishi, mustaqil fikrlashi va jamiyatga moslashuvchanligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Halliday M.A.K. Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning. – London: Edward Arnold, 1978. – 256 p.
2. Hymes D. On Communicative Competence. In: J.B. Pride and J. Holmes (eds.) Sociolinguistics. – Harmondsworth: Penguin Books, 1972. – P. 269–293.
3. Widdowson H.G. Teaching Language as Communication. – Oxford: Oxford University Press, 1978. – 147 p.
4. Nunan D. Designing Tasks for the Communicative Classroom. – Cambridge: Cambridge University Press, 1989. – 207 p.

<https://innovateconferences.org>

5. Ellis R. Task-based Language Learning and Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 386 p.
6. Brumfit C.J. Communicative Methodology in Language Teaching: The Roles of Fluency and Accuracy. – Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – 172 p.
7. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 270 p.
8. Littlewood W. Communicative Language Teaching: An Introduction. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 122 p.

